

VEDLEGG

Innspill til Nasjonal institusjon: Undervisning i menneskerettigheter må styrkes

Menneskerettighetsundervisning – en forpliktelse for en nasjonal institusjon

I følge artikkel 3 f i "Parisprinsippene" – FN-dokumentet som regulerer organiseringen av og oppgavene til nasjonale institusjoner for menneskerettighetene (NI) – er en oppgave for NI å fremme undervisning i menneskerettigheter i skolesystemet, universiteter og fagmiljøer:

3. A National institution shall, inter alia, have the following responsibilities:

(f) To assist in the formulation of programmes for the teaching of, and research into, human rights and to take part in their execution in schools, universities and professional circles;

MRA mener at dagens NI ikke har fulgt opp dette ansvaret på en tilfredsstillende måte og at forpliktelsen må tas på større alvor i fremtiden. Vi er klar over at NI har gjort en del når det gjelder menneskerettighetsundervisning i Norge, blant annet å arrangere årlige nettverkssamlinger (Forum for menneskerettighetsundervisning) der fagfolk og andre interesserte har fått faglig påfyll, samt organisering av enkelte kurs for lærere i videregående skole. Vi mener imidlertid at det trengs et krafttak for å styrke menneskerettighetsundervisningen, og at NI må prioritere dette fagområdet sterkere i fremtiden. Når det gjelder styrking av menneskerettighetsundervisningen i skolesystemet, vil dette nødvendigvis medføre implikasjoner for universiteter og høyskoler som utdanner lærere og andre undervisere. Institusjonene må utvikle og tilby gode studietilbud i menneskerettigheter og menneskerettighetsundervisning. I tillegg til selv å utvikle kurs og fagtilbud, må derfor en sentral rolle for NI være å fungere som pådriver og premissleverandør overfor norske utdanningsmyndigheter.

Internasjonale og nasjonale føringer

De siste årene har det vært et økende fokus på menneskerettighetsundervisning og dens potensial for å fremme økt respekt for menneskeverdet, menneskerettighetene og demokrati verden over. FN har spilt en ledende rolle i arbeidet godt støttet av et aktivt miljø av ikke-statlige organisasjoner. Perioden 1994-2004 var FNs tiår for menneskerettighetsundervisning og i 2005 fulgte organisasjonen opp med FNs Verdensprogram om menneskerettighetsundervisning, der statene oppfordres til å styrke slik opplæring i skolen og i samfunnet for øvrig. Målsettingene er definert slik:

Human Rights education aims at developing an understanding of our common responsibility to make human rights a reality in every community and in society at large. In this sense it contributes to the long-term prevention of human rights abuses and violent conflicts, the

MENNESKERETTIGHETS AKADEMIET

HUMAN RIGHTS ACADEMY

promotion of equality and sustainable development and the enhancement of people's participation in decision-making processes within a democratic system (...)²

FN er nå i ferd med å utarbeide *Declaration on Human Rights Education and Learning*. Også Europarådet, som representerer 47 land med en samlet befolkning på mer enn 800 millioner, mener at slik undervisning er vesentlig, og vedtok i mai i fjor *Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*. Charteret oppfordrer statene til, på en systematisk måte, å fremme undervisning i demokrati og menneskerettigheter.

Av andre viktige dokumenter kan vi nevne FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter der det uttales:

"They [States Parties] agree that education shall be directed to the full development of human personality and the sense of its dignity, and shall strengthen the respect for human rights and fundamental freedoms". (art 13.1)

Også i FNs barnekonvensjon fremheves undervisning i menneskerettigheter som vesentlig:

1. States Parties agree that the education of the child shall be directed to: (...) (b) The development of respect for human rights and fundamental freedoms, and for the principles enshrined in the Charter of the United Nations." (art. 29. 1 [b])

Også norske myndigheter understreker at menneskerettighetene skal være et fundament i opplæringen av barn og unge. Kunnskapsløftet (LK-06) understreker at et viktig mål, både i grunnskolen og i den videregående skolen, er at elevene skal lære om menneskerettigheter. Prinsippene skal også være retningsgivende for *måten* det blir undervist på. I det nevnte Kunnskapsløftet heter det:

Føremålet (...) er å medverke til forståing av og oppslutning om grunnleggjande menneskerettar, demokratiske verdiar og likestilling og til aktivt medborgarskap og demokraisk deltaking.³

Når det gjelder undervisning i menneskerettigheter, er *metodikken og læringsmiljøet* meget vesentlig, noe FN også understreker:

² Fra UN World Programme for Human Rights Education (s 3)

³ Fra Kunnskapsløftets "Læreplan i samfunnsfag" som omfatter både grunnskolen og den videregående skolen

MENNESKERETTIGHETS AKADEMIET

HUMAN RIGHTS ACADEMY

Human Rights Education goes beyond cognitive learning and includes the social and emotional development of all those involved in the learning and teaching process. It aims at developing a culture of human rights, where human rights are practiced and lived within the school community and through interaction with the surrounding community⁴.

I Norge som i resten av Europa og verden for øvrig, fører globaliseringen, migrasjon og innvandring til flerkulturelle og pluralistiske samfunn, der diskriminering, rasisme og fremmedfrykt, kan representere vanskelige utfordringer. En styrking av menneskerettighetsundervisningen i skole- og utdannelsessystemene, med menneskeverdet, likeverdet og ikke-diskrimineringsprinsippet som fundamentale verdier, vil virke positivt og bidra til å redusere slike spenninger.

Ikke-statlige og andre aktørers erfaring og kompetanse

Mange ikke-statlige menneskerettighetsorganisasjoner har vært i forkant når det gjelder å bruke menneskerettighetsundervisning i sin virksomhet og utvikle metodikk. Opplæringen har vært et viktig redskap for organisasjonenes arbeid i felt, enten de har operert i områder preget av krig og konflikt, i undertrykkende regimer eller i moderne flerkulturelle storbyer. Aktørenes praktiske arbeid har ført til innovative pedagogiske tilnærminger med deltakende pedagogikk som den foretrukne metode. Her i landet vil vi fremheve Helsingforskomiteen, Amnesty International og vår egen organisasjon som ikke-statlige aktører som i mange år systematisk har arbeidet med menneskerettighetsundervisning. Også enkelte norske høgskoler, som for eksempel Høgskolen i Buskerud, har mange års erfaring med slik opplæring⁵. På denne bakgrunn mener MRA at i arbeidet for å styrke menneskerettighetsundervisningen bør NI se til, og aktivt bruke, den faglige kompetansen som ikke-statlige organisasjoner samt enkelte høyskoler besitter.

Situasjonen for menneskerettighetsundervisning i Norge

På tross av sterke internasjonale føringer og norske myndigheters egne målsettinger, har ikke menneskerettighetsundervisningen i Norge blitt fulgt godt nok opp og situasjonen i dag er lite tilfredsstillende. Det er et stort gap mellom politiske målsettinger og "realiteten på bakken". Av relevante undersøkelser som støtter opp under denne konklusjonen, kan vi nevne:

⁴ UN World Programme for Human Rights Education 2005, s 22

⁵ Høgskolen i Buskerud har gjennom ti år tilbudt studiet "Menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering" (60 studiepoeng)

MENNESKERETTIGHETS AKADEMIET

HUMAN RIGHTS ACADEMY

- *Menneskerettighetsundervisning i lærerutdanningen (2001)*, av Arbeidsgruppen for menneskerettighetsundervisning under Utenriksdepartementets rådgivende menneskerettighetsutvalg
- *Kartlegging av menneskerettighetsundervisning i et utvalg av norske skoler (2003)* utarbeidet av Senter for fredsbygging og konflikthåndtering
- *"Kompetansen til lærere som underviser i faget Politikk og menneskerettigheter i Rogaland fylkeskommune"*, (2010) masteroppgave av Bjørn Gunnar Husby, Institutt for sammenliknende politikk, Universitetet i Bergen

Undersøkelsene viser at opplæringen i menneskerettigheter i norsk skole skjer fragmentarisk og tilfeldig, uten en helhetlig plan, og altfor ofte kun avhengig av den enkelte lærers interesse. Lærerne, både i grunnskolen og i den videregående skolen, mangler både teoretisk og pedagogisk kompetanse. Når det gjelder lærerutdanningen er menneskerettigheter i liten grad inkludert og metodikk-tenkningen synes å være helt fraværende. Det er per i dag få lærerhøgskoler og universiteter som tilbyr grunnleggende kurs eller etterutdanningskurs i menneskerettigheter.⁶ Lærernes manglende fagkompetanse og det knappe tilbudet om utdanning og etterutdanning i menneskerettigheter og menneskerettighetsundervisning, er ikke blitt mindre viktig å påpeke etter at faget *Politikk og menneskerettigheter* ble innført i videregående skole fra høsten 2007. Nært knyttet til menneskerettighetsundervisningen er *demokratiundervisning*. Også på dette feltet viser forskning at norske lærere har utilstrekkelig kunnskap og at opplæringen ikke fungerer godt nok.⁷

Norske myndigheter har i sin rapport til FNs Menneskerettighetsråd i 2009 innrømmet en for dårlig oversikt over de tilbud som finnes når det gjelder slike utdanningsmuligheter i Norge:

"Education and training in human rights is a prerequisite for promoting and protecting human rights. Norway does not currently have an overview over courses, teacher qualifications and implementation of such education, or knowledge of the extent to which

⁶ Høgskolen I Buskerud startet mastergradsstudiet *Human Rights and Multiculturalism* i 2010, også beregnet for lærerstudenter. Studiet har imidlertid begrenset kapasitet på 20 studenter, hvorav 50% er ment å komme fra utlandet.

⁷ Se bla: Janicke Heldal Stray: *Demokratisk medborgerskap i norsk skole? En kritisk analyse*, doktorgrads-avhandling UiO, 2010; Heidi Biseth, stipendiat ved Storbyprogrammet, Høgskolen i Oslo, forsker på demokratiopplæring på ungdomsskoler og videregående skoler i Norge, Sverige og Danmark, *Svikter demokratiopplæringen 04.01.2011* (www.hio.no/Aktuelt/HiO-nytt/Arkiverte-nyheter/2011/01/Svikter-demokratiopplaering)

MENNESKERETTIGHETS AKADEMIET

HUMAN RIGHTS ACADEMY

*personnel in key professions have sufficient operational competence to identify possible human rights violations”.*⁸

Det synes paradoksalt at utdanningsmyndighetene pålegger utdanningsinstitusjonene å drive opplæring i menneskerettigheter og demokrati, uten samtidig å sikre at de som har ansvaret for undervisningen har god nok faglig kompetanse. Det kan virke som at myndighetene regner med at det å beherske å undervise i menneskerettigheter, er noe en lærer ”automatisk” behersker dersom vedkommende eksempelvis har generell samfunnsfaglig kompetanse. Tatt i betraktning at menneskerettigheter er et komplisert fagfelt som inkluderer både etiske, filosofiske, historiske, politiske så vel som juridiske aspekter, og ikke minst at pedagogikken knyttet til fagfeltet er så viktig, blir dette en feilslutning.

Menneskerettighetsakademiets erfaringer

MRAs medarbeidere og kursholdere har mangeårig erfaring med å undervise i menneskerettigheter i Norge og utlandet. På mange av kursene er lærere en viktig målgruppe. Vår generelle erfaring er at den menneskerettslige kompetansen blant mange må sies å være mangelfull.

Relevant i denne sammenheng er å vise til evalueringene fra MRAs kurs for lærere i videregående skoler høsten 2010. Med støtte fra Utenriksdepartementet gjennomførte vi tre to-dagers kurs i menneskerettigheter for lærere i videregående skoler i Oslo, Tromsø og Trondheim. Kursene var særlig designet for lærere i det nye faget ”politikk og menneskerettigheter” men også lærere fra andre samfunnsfag deltok – i alt 61 personer. De utfylte kursevalueringene⁹ bekrefter at lærernes kunnskap om menneskerettigheter er mangelfull og at de har et stort behov for økt kompetanse om emnet, samt om moderne pedagogiske tilnærminger. På spørsmål om lærerne hadde formell utdanning i menneskerettigheter svarte hele ¾ av gruppen at de *ikke* hadde det. Av den fjerdedelen som bekreftet at de hadde slik utdanning, la mange til at de hadde *noe* slik utdanning gjennom studier i statsvitenskap, juss, global forståelse/ development studies og så videre. På spørsmål om de tidligere hadde gjennomført kurs i menneskerettigheter, svarte igjen ¾ av gruppen, at de *ikke* hadde det. På bakgrunn av lærernes mangel på formell og uformell kompetanse, er det kanskje ikke overraskende at *rundt 40 % svarte bekræftende på spørsmålet om de synes det er vanskelig å undervise i menneskerettigheter*. Rundt 20 % visste ikke eller var usikre, mens rundt 40 % mente det ikke var vanskelig. På spørsmål om de synes det er viktig at elever i norsk skole lærer om menneskerettigheter svarte *alle – uten unntak – bekræftende*. Typiske utdypende kommentarer var

⁸ (s 20) (National report submitted in accordance with paragraph 15 a of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 Norway 8 September 2009).

⁹ I alt 42 personer har fylt ut evalueringsskjemaer. Noen av deltakerne som ikke fylte ut skjemaene på stedet etter kurset, tok det med hjem for utfylling uten at de ble returnert disse til oss.

MENNESKERETTIGHETS AKADEMIET

HUMAN RIGHTS ACADEMY

at slik undervisning bidrar til mer engasjement hos elevene, aktivt medborgerskap og demokratisk forståelse, bygger positive verdier, fører til mindre diskriminering, større bevissthet om samfunn og politikk, internasjonale forhold, og så videre.

MRA's erfaringer synes altså å bekrefte funnene i de ovennevnte undersøkelsene der det går frem at norske lærere ikke har god nok fagkompetanse på menneskerettigheter og hvordan man kan undervise i emnet. Sett i forhold til myndighetenes forpliktelser og lærerplanenes målsettinger, må dette sies å være en svært lite tilfredsstillende situasjon.

Om Menneskerettighetsakademiet

Menneskerettighetsakademiet (MRA) er ideell stiftelse som ble opprettet i februar 2008. Stiftelsens formål er å bidra til å skape økt respekt for menneskerettighetene i Norge og internasjonalt. Fundamentet er de internasjonale menneskerettighetene slik de er uttrykt gjennom FNs dokumenter, med *Verdenserklæringen om menneskerettighetene (1948)* og *UN World Programme for Human Rights Education (2005 – ongoing)* som kjernedokumenter. MRA skal arbeide for å fremme enkeltmenneskets verdighet, styrke demokratiske prosesser, herunder fremme ytringsfriheten og bidra til utvikling av det sivile samfunn, med vekt på pluralisme, dialog og et flerkulturelt mangfold.

Akademiets viktigste virkemiddel er kurs og undervisningsvirksomhet innenfor menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering. Særlige målgrupper er lærere, journalister, aktivister og andre med viktige målbærende stemmer i samfunnet. Også barn og unge, samt sårbare grupper som funksjonshemmede, flyktninger og innvandrere, er viktige grupper. MRA holder kurs, workshops og foredrag for en rekke norske aktører både i offentlig og privat sektor. I tillegg til virksomheten i Norge, har vi siden 2008, drevet et omfattende undervisningsprogram i menneskerettigheter og flerkulturell forståelse i Russland. MRA engasjerer seg også i enkeltprosjekter i Afrika og Asia.

MRA's medarbeidere har mangeårig erfaring fra utvikling og gjennomføring av undervisningsprosjekter i inn- og utland (Norge, Balkan, Russland, Hviterussland, USA, Afrika, India). Flere har gitt ut fagbøker på sine fagområder. Enkelte av bøkene er oversatt til flere språk og fått internasjonal anerkjennelse. For mer informasjon om Menneskerettighetsakademiet og medarbeiderne: se www.menneskerettighetsakademiet.no